

...งานจิตรกรรมที่พบในจังหวัดลำปางมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์
และศิลปกรรม เนื่องจากเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็น
ถึงความเจริญรุ่งเรืองของ ศิลปวัฒนธรรมและ
พัฒนาการทางสังคม...

ฉัตรปณิย์ เครือระยา

จิตรกรรม ลำปาง

ฐานีย์ เครือระยา*

งานจิตรกรรมเป็นหลักฐานของการบันทึกเรื่องราวต่างๆ ทางพุทธศาสนา ทั้งความเชื่อความศรัทธาในพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ตำนาน มุขปาฐะ ฯลฯ ผ่านการตีความตามจินตนาการของช่าง ผู้รวมเข้ากับสุนทรียศาสตร์ ทางศิลปะ แล้วสรรค์สร้างออกมาเป็นงานจิตรกรรมอันวิจิตร โดยมีจุดประสงค์สำคัญ ที่โน้มน้าวจิตใจ คือ^๒

๑. เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาตามความศรัทธาที่มีต่อศาสนา เพราะถือว่าเป็น บุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ ดังเห็นได้ว่าแทบจะไม่มีการบันทึกชื่อผู้เขียนลงบนงานจิตรกรรม เลย แสดงให้เห็นถึงความเต็มใจของช่างที่ร่วมมือกันเขียนภาพโดยไม่หวังให้ผู้ใด มาสรรเสริญเยินยอ เพียงแค่ทำด้วยจิตศรัทธาที่ตั้งมั่นก็ยอมเป็นที่รับรู้ได้ถึง สรวงสวรรค์

๒. เป็นการเผยแพร่พระธรรมคำสอน ธรรมะ หรือพุทธประวัติด้วยภาพ เล่าเรื่อง เหตุเพราะในสังคมสมัยก่อนมีปัจจัยสนับสนุนการอ่านหนังสือของชาวบ้าน ทัวไปน้อยมาก เนื่องจากการเรียนเขียนอ่าน ศิลปวิทยาการต่างๆ เกิดขึ้นเฉพาะใน วัดและวัง มีเพียงผู้บวชเรียนและพระภิกษุสงฆ์ที่จะได้รับการศึกษา อีกทั้งในอดีต เป็นสังคมเกษตรกรรมที่ไม่มีความซับซ้อน ผู้คนหาเลี้ยงชีพด้วยการปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ เลยไม่มีความจำเป็นต้องเรียนเพื่อประกอบอาชีพดังเช่นในปัจจุบัน ดังนั้นการใช้ภาพ จิตรกรรมเพื่อสื่อถึงพระธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา จึงเป็นสิ่งที่คนทั่วไปซึ่งอ่าน ไม่ออกเขียนไม่ได้ สามารถเข้าใจอย่างง่ายตายและเป็นคติสอนใจได้อีกทางหนึ่งด้วย

*สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

^๒สืบศักดิ์ แสนยาเกียรติคุณ. การศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวิหารพระพุทธและวิหารน้ำแต้ม. รายงานการศึกษาหลักสูตรศิลปบัณฑิตสาขาวิชาศิลปะไทย คณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี การศึกษา ๒๕๔๑. หน้า ๒๐-๒๖.

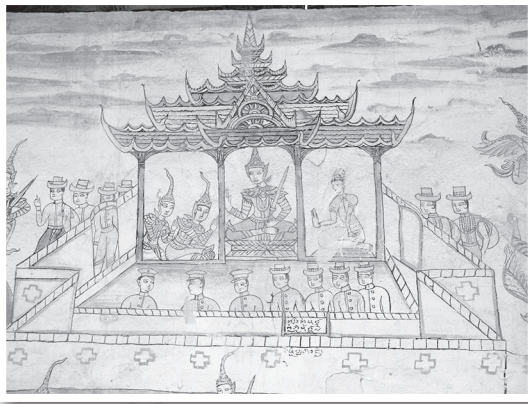
๓. ภาพจิตรกรรมฝาผนังช่วยตกแต่งวิหารหรือโบสถ์ให้เกิดความสวยงาม สร้างบรรยากาศให้เกิดความศรัทธาภายในอาคารได้ อีกทั้งยังช่วยขับเน้นให้พระประธานภายในวิหารเด่นขึ้น สร้างแรงจูงใจในการสักการะบูชาและเกิดอาการสำรวมเมื่อเข้าไปภายในอาคาร

โครงสร้างของงานจิตรกรรม

งานจิตรกรรมล้านนาถือเป็นงานจิตรกรรมไทยประเพณีแบบหนึ่ง ที่สรรค์สร้างด้วยช่างพื้นถิ่น ซึ่งมีโครงสร้างงานจิตรกรรมเป็นภาพเล่าเรื่องในพุทธศาสนา พุทธประวัติ ทศชาติชาดก และประวัติพระสาวก การเขียนภาพช่างจะเลือกเฉพาะตอนที่สำคัญในเรื่องราวนั้นมาเขียนเป็นฉากๆ เพราะช่างไม่สามารถบรรยายรายละเอียดของการดำเนินเรื่องราวเป็นขั้นเป็นตอนได้ทั้งหมดดังในตำนานหรือหนังสือ ในภาพจึงมีตัวละครหลักอยู่เพื่อดำเนินเรื่อง โดยจะแสดงอากัปกิริยาที่สำคัญตามเนื้อเรื่องนั้นๆ เช่น จิตรกรรมพุทธประวัติตอนเสด็จลงมาจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงมาตามบันไดที่เชื่อมจากสวรรค์ รอบๆ นั้นมีเทวดา พระสาวกและประชาชนทั่วไปต้อนรับการเสด็จกลับมา จิตรกรรมเรื่องพระมหาชนก แสดงภาพเรือสำเภาอับปางพร้อมกับภาพนางเมขลาอุ้มร่างพระมหาชนก ขึ้นมาจากทะเล เป็นต้น อีกทั้งภาพหลักเหล่านี้มักเป็นกษัตริย์หรือบุคคลสำคัญ ดังนั้นจึงนิยมเขียนภาพด้วยการแต่งกายเครื่องทรงกษัตริย์ และมีภาพปราสาทราชวัง ข้าทาสบริวารประกอบด้วย ทั้งนี้สังเกตเห็นว่าหากในช่วงที่มีอิทธิพลการปกครองมาจากชาติใด ก็มักจะแต่งกายตามแบบอย่างของกษัตริย์ในยุคนั้น อาทิ จิตรกรรมในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง ภาพกษัตริย์และขุนนางจะแต่งกายตามแบบของพม่า ส่วนในยุคที่อิทธิพลจากสยามเข้ามาในช่วงรัชกาลที่ ๕ ตัวภาพหลักก็จะแต่งกายตามเครื่องทรงกษัตริย์ของสยาม ทั้งนี้ยังพบว่าในช่วงยุค พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นช่วงที่อำนาจทางทหารและตำรวจมีบทบาทในสังคมสูง จึงสังเกตเห็นภาพทหารที่เป็นส่วนประกอบของพระราชวังกษัตริย์ได้แต่งกายตามเครื่องแบบทหารและตำรวจในสมัยนั้น แต่ภาพกษัตริย์กลับยังแต่งกายด้วยเครื่องทรงแบบโบราณเช่นเดิม เช่น ภาพจิตรกรรมที่วัดบ้านก่อ อ.วังเหนือ เป็นต้น

“เล่าเรื่องเมืองลำปาง”

จิตรกรรมวัดบ้านก่อ อ.วังเหนือ

ส่วนพื้นที่ว่างที่เหลือในกรอบภาพนั้น ช่างก็จะเขียนภาพอื่นเป็นส่วนประกอบจนเต็มพื้นที่ เรียกว่า “ภาพกาก” มักเป็นภาพสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ประเพณีของชาวบ้านในยุคที่มีการเขียนภาพ เสมือนเป็นการบันทึกเรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆ ในอดีตด้วยการวาดภาพแทนการถ่ายภาพดังเช่นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นภาพหลักฐานที่แสดงถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เครื่องนุ่งห่มแต่งกายและบ้านเรือนได้เป็นอย่างดี ส่วนใหญ่ผู้หญิงนุ่งซิ่นตำหรือซิ่นลายขวาง ไม่สวมเสื้อเกล้าผมมวยที่ทำยหอย ผู้ชายนุ่งผ้าเค็ดมามหรือผ้าเตี่ยว บ้านเรือนเป็นเรือนเครื่องผูก ทำด้วยไม้ไผ่ขนาดเล็ก มีจั่วเตี้ย หากเป็นภาพในยุค พ.ศ. ๒๕๐๐ ชาวบ้านมักแต่งตัวสุภาพ ผู้หญิงใส่เสื้อแขนกระบอก นุ่งซิ่นตำ ทำผมดัด ผู้ชายนุ่งเสื้อ สวมกางเกงและ

จิตรกรรมวัดทุ่งฝู อ.วังเหนือ

“เล่าเรื่องเมืองลำปาง”

สวมหมวก บ้านเรือนในยุคนี้เป็นเรือนขนาดกลางสร้างด้วยไม้จริง มีเต็น มีชาน นอกจากนี้ภาพก็ยังแสดงถึงเศรษฐกิจและการคมนาคมในยุคนั้นๆ อีกด้วย เช่น การเดินทางโดยใช้เรือและเกวียน ภาพการค้าขายในกาด ภาพการเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช ทำเครื่องปั้นดินเผา การดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น

รูปแบบการวางภาพจิตรกรรมแบบประเพณีไม่แน่นอน ไม่เป็นระเบียบแบบแผน และไม่ได้เรียงตามลำดับเหตุการณ์ของเรื่อง คาดว่าช่างน่าจะประเมินเหตุการณ์ในเรื่องก่อนว่าตอนไหนมีความสำคัญที่สุด แล้วจึงร่างภาพตอนนั้นขึ้นมา ก่อน จากนั้นก็ลงภาพรายละเอียดให้เต็มกรอบภาพ ดังนั้นการอ่านภาพจิตรกรรม จำเป็นต้องรู้โครงสร้างเรื่องราวก่อน ถึงจะเข้าใจว่าภาพจิตรกรรมที่ปรากฏนั้นเกี่ยวกับอะไร เพราะช่างจะเลือกเขียนเพียงเหตุการณ์สำคัญของเรื่องเท่านั้น อาจเป็นไปได้ว่าคนในสมัยก่อนเรียนรู้ด้วยการบอกเล่าตำนานและการสอนจากพระหรือผู้อาวุโส บางภาพมีการเขียนอักษรล้านนาอธิบายประกอบเป็นข้อความสั้นๆ ในแต่ละตอน ทั้งนี้หากเป็นงานจิตรกรรมบนพื้นผนังขนาดใหญ่และทั้งผนังนั้นเป็นเรื่องเดียวกัน ช่างจะใช้ “เส้นสินเทา” เป็นตัวแบ่งเรื่องราออกเป็นตอนๆ โดยลักษณะ

เส้นสินเทารูปคัง จิตรกรรมฝาผนัง วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง

“เล่าเรื่องเมืองลำปาง”

ของเส้นสีเทาในจิตรกรรมล้านนามีลักษณะเป็นเส้นโค้งหรือรูปคลื่น นอกจากนั้นยังใช้ตัวอาคารสถาปัตยกรรมและต้นไม้แทนเส้นสีเทาเพื่อแบ่งภาพด้วย ซึ่งแตกต่างจากภาพจิตรกรรมของอยุธยาและรัตนโกสินทร์ที่นิยมใช้เส้นสีเทารูปหยักคล้ายฟันปลา

ยุคสมัยของจิตรกรรมลำปาง

ศิลปะล้านนาแบ่งออกเป็น ๓ ยุคด้วยกัน^๓ คือสมัยล้านนาตอนต้น ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๑ เป็นสมัยที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านพุทธศาสนาและศิลปกรรมเป็นอย่างมาก แต่กลับพบหลักฐานของจิตรกรรมในยุคนี้น้อยมาก ต่อมาเป็นสมัยล้านนาตอนกลาง ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ อยู่ในยุคที่ล้านนาเป็นเมืองขึ้นของพม่าต่อเนื่องกันเป็นระยะเวลากว่า ๒๐๐ ปี และสุดท้ายคือศิลปะล้านนาตอนปลาย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ เป็นช่วงหลังจากที่หนานทิพย์ช้างได้ขับไล่พม่าออกจากลำปางแล้ว และได้สถาปนาเชื้อสายเจ้าเจ็ดตนขึ้น กลุ่มเมืองต่างๆ ที่เคยถูกพม่าปกครองก็ได้รับเอกราชและปกครองโดยลูกหลานของหนานทิพย์ช้าง ในยุคนี้มีการรวบรวมผู้คนจากเมืองต่างๆ ให้ลงมาตั้งถิ่นฐานในล้านนา เช่น กลุ่มชาวไทลื้อจากตอนใต้ของจีน ชาวไทใหญ่ ชาวไทเขิน จากพม่า เป็นต้น ในยุคนี้จึงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม งานจิตรกรรมจึงได้รับรูปแบบจากกลุ่มคนที่อพยพมาจนเกิดการผสมผสานในด้านเทคนิคการเขียนภาพ การใช้สี ฯลฯ จนกระทั่งในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ เกิดการค้าขายติดต่อกับชาติตะวันตก โดยผ่านทางพ่อค้าไม้ชาวพม่า-ไทใหญ่ งานจิตรกรรมในช่วงนี้จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก

จิตรกรรมในลำปางที่ยังพบหลักฐานหลงเหลืออยู่ จะเป็นงานจิตรกรรมในช่วงยุคที่ ๒ ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ และยุคที่ ๓ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ โดยเฉพาะงานจิตรกรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ถือได้ว่าจังหวัดลำปางเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญที่สุดในล้านนา เนื่องจากงานศิลปกรรมในยุคนี้พบได้เฉพาะในจังหวัดลำปาง ทั้งงานจิตรกรรม สถาปัตยกรรมและประติมากรรม

^๓สน สิมาดรัง. โครงสร้างจิตรกรรมฝาผนังล้านนา “สารสังเขป”. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

๒๕๒๖. หน้า ๓-๕.

จิตรกรรมในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓

จิตรกรรมในยุคนี้นิยมทำ ๒ แบบคือ จิตรกรรมลายคำและจิตรกรรมเขียนสี โดยภายในวิหารมีการตกแต่งประดับประดาส่วนประกอบของวิหารและโครงสร้างหลังคาด้วยลายคำ ซึ่งนิยมทำ ๒ แบบคือ

๑. จิตรกรรมลายคำ

๑.๑ เทคนิคการขูดขีดลาย เริ่มจากการปิดแผ่นทองบนพื้นผิวไม้เป็นผืนใหญ่แล้วใช้เหล็กแหลมขูดลวดลายต่างๆ เช่น นกหัสดีลิงค์ หงส์ เทวดา พันธุ์พฤกษา ฯลฯ คาดว่าเทคนิคนี้เป็นแบบเก่าที่ต้องอาศัยความชำนาญของช่างเป็นอย่างมาก เพราะลวดลายที่ขูดขีดลงไปบนแผ่นทองนั้นยากต่อการแก้ไข ช่างต้องสร้างลวดลายให้มีความต่อเนื่องและมีรูปทรงที่สวยงาม ซึ่งพบได้ในวิหารพระพุทธ วัดพระธาตุลำปางหลวง วิหารวัดไหล่หิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง แม้ว่าจะมีการซ่อมแซมลายคำอย่างต่อเนื่องโดยการทำลวดลายใหม่ทับ แต่ก็ยังคงเห็นลวดลายเก่าอยู่บ้าง

๑.๒ เทคนิคฉลุลาย เป็นการสร้างลวดลายโดยการผูกสายลงบนกระดาศาก่อน แล้วจึงฉลุกระดาศอก นำกระดาศาไปทาบบนพื้นผนังที่ทารักหรือชาดไว้แล้ว จากนั้นจึงติดทองคำเปลวลงไปในช่องว่างในกระดาศา เมื่อติดกระดาศอก ลวดลายก็จะปรากฏขึ้น เทคนิคนี้ต้องอาศัยความชำนาญของช่างในการผูกสายให้

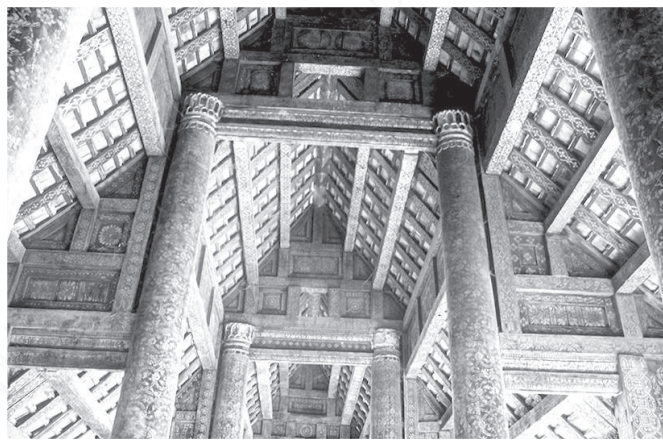
ลายหม้อปुरुณะฆ้อง วิหารจามเทวี วัดปงยางคก จ.ลำปาง

“เล่าเรื่องเมืองลำปาง”

ต่อเนื่องกัน มักใช้ประดับตามส่วนประกอบของวิหาร เช่น ในโครงสร้างหลังคา เสา บานประตูหน้าต่าง ฯลฯ คุณสมบัติของเทคนิคนี้คือ สามารถทำซ้ำได้ในจำนวนมากอย่างไม่ผิดเพี้ยนและใช้เวลาไม่นานแม้จะมีช่างหลายคนทำก็ตาม เพราะมีแบบลายเป็นมาตรฐานเดียวกัน พบการตกแต่งวิหารโดยใช้เทคนิคฉลุลายที่วัดเวียงเงิน อ.เถิน วิหารวัดไหล่หิน อ.เกาะคา วิหารจามเทวี วัดปงยางคก อ.ห้างฉัตร โดยเฉพาะวิหารจามเทวี ที่ตกแต่งด้วยเทคนิคลายคำอย่างโดดเด่น และเป็นวิหารที่มีลายหม้อปुरुณะฆ้องงดงามมีเอกลักษณ์ ซึ่งเทคนิคลายคำนี้เป็นที่นิยมสำหรับตกแต่งวิหารล้านนาเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นว่าวิหารรุ่นหลังๆ ก็ยังคงทำมาอย่างต่อเนื่อง มาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนั้นยังพบการทำลายคำแบบพิเศษที่ใช้ทั้งสองเทคนิคมาผสมกัน โดยเริ่มจากการทำลายคำแบบฉลุลายก่อน จากนั้นจึงขูดขีดลายเพิ่มเติมลงไป เพื่อให้เกิดรายละเอียดและเพิ่มความมีชีวิตมากขึ้น

การตกแต่งลายคำใน วิหารจามเทวี วัดปงยางคก จ.ลำปาง

๒. จิตรกรรมเขียนสี

เป็นการเขียนสีฝุ่นลงบนผนังไม้หรือปูนที่รองพื้นด้วยดินสอพองผสมกาฐสูตรโบราณ เพื่อให้พื้นเรียบเนียน ซึ่งการเขียนภาพบนพื้นแบบนี้มีข้อเสียคือ เมื่อเวลาผ่านไปผนังที่รองพื้นนั้นจะหลุดลอกออก สีที่ใช้เป็นสีธรรมชาติสกัดมาจากพืชและแร่ธาตุต่างๆ เช่น สีดำได้มาจากเขม่าควันไฟ สีรงค์ได้มาจากต้นรงค์ที่เผาในกระบอกไม้ไผ่ สีเหลืองหรือตาลเกิดจากออกไซด์ของปรอททำปฏิกิริยากับกำมะถัน สีแดงชาดเป็นผงสีสำเริงรูปที่นำเข้ามาจากจีน สีปูนขาวทำมาจากหินปูนหรือเปลือกหอยเผาไฟ สีน้ำเงินได้มาจากต้นคราม สีเขียวจีนสีเป็นสีที่ได้จากสนิมทองแดง^๔ เมื่อจะเขียนภาพก็เอาผงสีมาผสมน้ำแล้วกรองเอาแต่น้ำสีที่สะอาดและละเอียดผสมน้ำยาที่ทำมาจากพืชหรือสัตว์ประเภทยางมะขวิด ยางกระถินเทศ กาวเม็ดมะขาม หนังกวเครือ หนังกวเครือ เป็นต้น

ภาพจิตรกรรมเขียนสีในยุคนี้พบได้ที่วิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง ถือได้ว่าเป็นตัวอย่างภาพจิตรกรรมช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ที่ยังคงความสมบูรณ์อยู่เพียงแห่งเดียว โดยวิหารหลังนี้เรียกชื่อตามภาพจิตรกรรม คำว่า “น้ำแต้ม” เป็นคำโบราณ หมายถึง “การเขียนสี” วิหารหลังนี้สร้างในสมัยเจ้าหาญศรีธิดะ ปี พ.ศ. ๒๐๔๔ หากวิหารน้ำแต้มอยู่ในช่วงยุคสมัยนี้จึงพอจะสรุปรูปแบบของจิตรกรรมในยุคนี้ได้ คือ^๕

- ใช้เส้นสีแดงร่างภาพ หากต้องการเน้นตัวภาพให้มีความโดดเด่นจะใช้สีดำดัดเส้นทับอีกชั้น ส่วนการลงสีจะใช้สีดำ แดง ขาว มากเป็นพิเศษ รองลงมาเป็นสีเขียว เหลือง

^๔วรรณิภา ฌ สงขลา.จิตรกรรมไทยประเพณี เล่ม ๑. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. ๒๕๓๓. หน้า๕๗-๖๓.

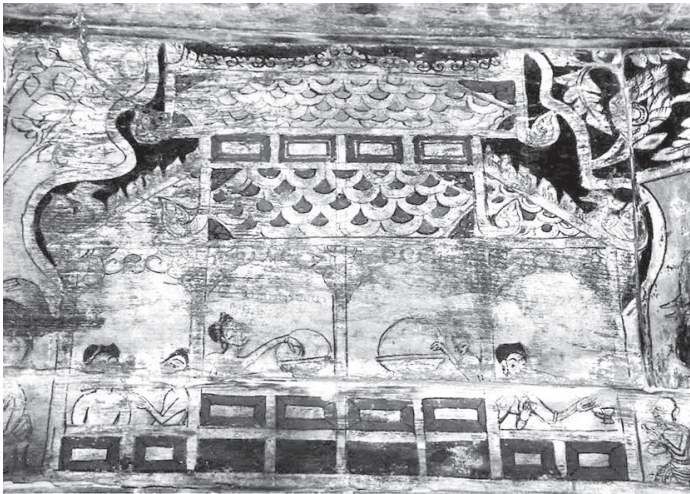
^๕ป้ายประวัติการสร้างที่หน้าวิหารน้ำแต้ม

^๖ฐานันท์ เครือระยา. ภาพจิตรกรรมเขียนสีในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง . รายงานการศึกษาหลักสูตรศิลปบัณฑิต ภาควิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปี พ.ศ. ๒๕๕๕. หน้า ๑๒๖-๑๒๗.

“เล่าเรื่องเมืองลำปาง”

- ภาพวังหรืออาคารขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญ มีรูปแบบคล้ายกับอาคารของพม่า รวมถึงเครื่องแต่งกายของกษัตริย์ ชุนนาง และบุคคลชั้นสูงก็มีเครื่องทรงตามแบบของพม่าเช่นกัน ส่วนบ้านเรือนของชาวบ้านเป็นแบบเรือนกาแลขนาดเล็กผู้ชายแต่งกายด้วยการนุ่งผ้าเค็ดม้ามและผู้หญิงนุ่งผ้าซิ่นลายขวาง เกล้าผมมวย
- ภาพเขียนเป็นแบบสองมิติไม่มีแสงเงา ไม่แสดงระยะใกล้และไกลแต่ใช้ตำแหน่งการเขียนภาพช่วยกำหนด โดยภาพที่เขียนขอบล่างของผนังแสดงระยะใกล้ และที่เขียนขอบบนของผนังแสดงระยะไกล ส่วนรูปตัวคนแสดงอากัปกิริยานั่งนอน ยืน เดิน หันหน้าเอียง ๔๕ องศา ทั้งยังใช้การเดินและการหันหน้าของคนเป็นเส้นนำสายตาไปสู่ตัวภาพที่สำคัญ เช่นภาพทหารหันหน้าไปทางปราสาท เป็นต้น ซึ่งใช้ร่วมกับเส้นสันเหาเป็นตัวแบ่งภาพ

จิตรกรรมฝาผนังวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง

^๒ฐานปนิยั เครื่องระยา. ภาพจิตรกรรมเขียนสีในวิหารน้ำแต้ม วัดพระธาตุลำปางหลวง อ.เกาะคา จ.ลำปาง . เรื่องเดียวกัน. หน้า ๕๐.

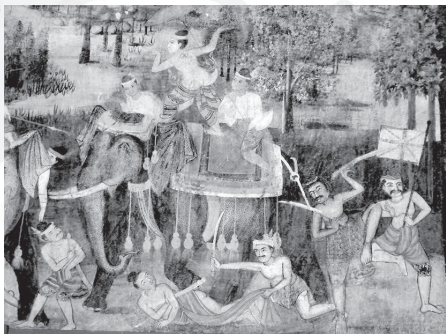

จิตรกรรมในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ในยุคนี้มีรูปแบบงานจิตรกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากกลุ่มชาติพันธุ์และวัฒนธรรมอื่นๆ ที่เข้ามาอยู่ในล้านนาและเมืองลำปาง ซึ่งพบว่ามีการใช้ภาพเขียนอยู่หลายแห่ง เช่น จิตรกรรมที่วิหารหลวง วัดพระธาตุลำปางหลวง จิตรกรรมในวิหารวัดแสงเมืองมา เป็นต้น โดยลักษณะเด่นของจิตรกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากไทใหญ่คือ นิยมเขียนช่วงครึ่งบนของผนังพร้อมกับมีลายเชิงข้างล่างภาพ แล้วปล่อยพื้นที่ว่างบริเวณช่วงล่างของผนัง สีที่ใช้เป็นคู่สีแดงน้ำตาลกับน้ำเงิน ภาพบุคคลสำคัญหรือกษัตริย์แต่งกายตามแบบไทใหญ่ ส่วนคนธรรมดาแต่งกายตามแบบชาวบ้านล้านนาทั่วไป เทคนิคการเขียนภาพในช่วงแรกยังเป็นแบบสองมิติ แต่หลังจากที่มีชาวตะวันตกเข้ามา ช่างจึงได้เปลี่ยนวิธีการเขียนเป็นแบบสามมิติที่แสดงความตื้นลึกและมีแสงเงา

การเขียนภาพหลังจากที่ได้รับอิทธิพลของตะวันตก ช่างได้เรียนรู้วิธีการเขียนแบบ “ทัศนียวิทยา”(Perspective) ซึ่งให้ตัวภาพเป็นสามมิติด้วยการใช้แสงเงาและการใช้พื้นที่ว่างในการสร้างระยะความใกล้ไกล เช่น ภาพต้นไม้และหญ้าที่แสดงระยะใกล้จะเขียนรายละเอียดของเส้นใบอย่างชัดเจน ส่วนในระยะไกลก็จะลงสีให้จางลง เขียนภาพให้เล็กลง เป็นต้น ซึ่งภาพจิตรกรรมที่ใช้วิธีการเขียนแบบตะวันตกนี้เริ่มเข้ามาในช่วงประมาณรัชกาลที่ ๕ ด้วยการค้าขายไม้ของชาวตะวันตก โดยมีชาวพม่าและไทใหญ่ที่เป็นลูกจ้างของชาวตะวันตก คือคนกลางในการสร้างสรรคงานจิตรกรรม ดังเช่นภาพจิตรกรรมแบบพม่าในวิหารวัดม่อนจำศีล เจ้าศรัทธาชาวพม่า-ไทใหญ่ ได้จ้างช่างชาวพม่ามาเขียนภาพจิตรกรรม โดยมีลักษณะเด่น คือการเขียนภาพแบบสามมิติ รูปตัวคนมีแสงเงาแสดงถึงกล้ำเนื้อ รูปกษัตริย์แต่งกายตามแบบราชสำนักพม่า ส่วนชาวบ้านนุ่งโจรง รวมถึงการวาดปราสาทราชวังเป็นแบบพม่าด้วย

“เล่าเรื่องเมืองลำปาง”

จิตรกรรมพม่า เขียนภาพแบบสามมิติ ในวิหารวัดม่อนปู่ยักษ์

ภายหลังรูปแบบการเขียนภาพแบบสามมิตินี้ได้แพร่ไปยังกลุ่มช่างในชนบทของลำปาง ซึ่งพบงานจิตรกรรมในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐ เช่น จิตรกรรมที่วัดบ้านก่อ อ.วังเหนือ โดยเป็นงานจิตรกรรมพื้นบ้านที่ช่างพยายามวาดในแบบสามมิติ แต่มีสัดส่วนและแสงเงาที่ผิดเพี้ยนไป เพราะช่างยังไม่มีทักษะในด้านการเขียนภาพแบบสามมิติมากนัก อย่างไรก็ตามจิตรกรรมพื้นบ้านเหล่านี้กลับมีเสน่ห์และแฝงไปด้วยคำสอนตามหลักพุทธศาสนาผสมผสานกับแนวคิดที่สนุกสนานตามแบบชาวบ้านที่สื่อออกมาอย่างตรงไปตรงมา

ภาพตุ่งค่าวธรรมวัดปงสนุก

นอกจากนี้ยังมีจิตรกรรมอีกประเภทหนึ่งที่ยานิยมเขียนกันมากในลำปาง คือ “ภาพตุ่งค่าวธรรม” ซึ่งเป็นพระบฏประเภทหนึ่งที่เขียนบนผืนผ้า ลักษณะของภาพตุ่งค่าวธรรมมีทั้งแบบผืนยาวหลายสิบเมตร เช่น ภาพตุ่งค่าวธรรมของวัดนาคตหลวง อ.แม่ทะ และภาพตุ่งค่าวธรรมที่เป็นชุดมีหลายผืน พบที่วัดปงสนุก อ.เมือง เมื่อมีพิธีกรรม “ตั้งธรรมหลวง” (เทศน์มหาชาติ) ก็จะนำภาพมาแขวนไว้ในวิหารเพื่อเป็นภาพเล่าเรื่องประกอบการเทศนา ดังนั้นจึงเป็นที่มาของคำว่า “ตุ่งค่าวธรรม” รูปแบบของภาพเป็นงานจิตรกรรมเขียนสีที่เขียนเกี่ยวกับประวัติของเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นพระโอรสที่บำเพ็ญบารมีด้วย “การให้ทาน” อันเป็นชาติสุดท้ายก่อนที่จะประสูติเป็นพระพุทธเจ้า ชาวล้านนาเชื่อว่าหากฟัง

“เล่าเรื่องเมืองลำปาง”

กรรมหลวงนี้ครบทั้งหมด ๑๓ กัณฑ์จะได้บุญอันมหาศาล ส่งผลให้ไปเกิดในยุคพระศรี
อาริยมุตไตรยได้

ภาพตุ๊กตากรรม วัดนาคตหลวง อ.แม่ทะ จ.ลำปาง

งานจิตรกรรมที่พบในจังหวัดลำปางมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และ
ศิลปกรรม เนื่องจากเป็นหลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของ
ศิลปวัฒนธรรมและพัฒนาการทางสังคม ตั้งแต่ยุคพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ ต่อเนื่องมา
จนถึงปัจจุบัน ทั้งยังเป็นมรดกทางภูมิปัญญาเชิงช่างที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบสาน
ให้คงอยู่และสร้างความภาคภูมิใจให้คนลำปางสืบไป

“เล่าเรื่องเมืองลำปาง”

